

HANNAH ARENDT • İnsanlık Durumu

İletişim Yayıncılık, 1994 (1 baskı)

*The Human Condition*

© 1958 The University of Chicago

© 1998 The University of Chicago, Önsöz Margaret Canovan

Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Agency aracılığıyla

Houghton Mifflin Harcourt Publishing Co.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 306 • Politika Dizisi 16

ISBN-13: 978-975-470-447-1

© 2000 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1-8. BASKI 2000-2016, İstanbul

9. BASKI 2018, İstanbul

*EDITÖR* Tanıl Bora

*YAYINA HAZIRLAYAN* Seçkin Sertdemir Özdemir

*KAPAK* Ümit Kıvanç

*UYGULAMA* Hasan Deniz

*DÜZELTİ* Birhan Koçak

*BASKI* Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

*CILT* Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

**İletişim Yayınları** · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HANNAH ARENDT

# İnsanlık Durumu

*The Human Condition*

ÇEVİREN *Bahadır Sina Şener*



i l e t i ŝ i m

HANNAH ARENDT 1906 yılında Hannover'de, bir Yahudi mühendisin tek çocuğu olarak doğdu. Marburg ve Freiburg'da üniversite eğitimini tamamladıktan sonra Heidelberg'de Martin Heidegger ve Karl Jaspers'ten felsefe öğrendi ve yirmi iki yaşında yine burada doktorasını verdi. Hitler'in iktidara gelmesi üzerine 1933'te Almanya'dan ayrılarak Fransa'ya geçti ve Yahudi göçmen hareketi içerisinde aktif olarak yer aldı. Daha sonra Amerika'ya yerleşti ve 1951'de ABD vatandaşlığına geçti. Amerika'daki ilk yıllarında akademik bir iş bulmakta epey zorlandıktan sonra 1953 yılında Princeton'da Christian Gauss konferanslarına çağrıldı. Böylece California, Chicago, Columbia, Northwestern, Cornell ve başka üniversitelerde verdiği dersleri içeren seçkin akademik kariyerine başladı. 1975 yılında öldüğünde New York'taki New School for Social Research'te felsefe profesörüydü. Kitapları: *The Origins of Totalitarianism*, (1951) [*Totalitarizmin Kaynakları 1 - Antisemitizm* (İletişim Yayınları, 1997)], *Totalitarizmin Kaynakları 2 - Emperyalizm* (İletişim Yayınları, 1998), *Totalitarizmin Kaynakları 3 - Totalitarizm* (İletişim Yayınları, 2014)], *The Human Condition* (1958) [*İnsanlık Durumu* (İletişim Yayınları, 1994)], *Between Past and Future* (1961) [*Geçmişle Gelecek Arasında* (İletişim Yayınları, 1996)], *On Revolution* (1963) [*Devrim Üzerine* (İletişim Yayınları, 2012)], *Eichmann in Jerusalem* (1963), *Men in Dark Times* (1968), *Crises of the Republic* (1972), *On Violence* (1970) [*Şiddet Üzerine* (İletişim Yayınları, 1997)].

## İÇİNDEKİLER

<i>Hannah Arendt'in Seçme Eserleri</i> .....	7
<i>Önsöz / MARGARET CANOVAN</i> .....	9
<i>Giriş</i> .....	27
<b>I. İnsanlık Durumu</b> .....	35
1. <i>Vita Activa</i> ve İnsanlık Durumu.....	35
2. <i>Vita Activa</i> Terimi.....	42
3. Ebediyete Karşı Ölümsüzlük.....	50
<b>II. Kamusal ve Özel Alan</b> .....	57
4. İnsan: Toplumsal [Bir Hayvan mı] Yoksa Siyasi Bir Hayvan mı?.....	57
5. <i>Polis</i> ve <i>Hane</i> .....	65
6. Toplumsallığın Yükselişi.....	77
7. Kamusal Alan: Müştereklik.....	92
8. Özel Alan: Mülkiyet.....	104
9. Toplumsal Olan ve Özel Olan.....	116
10. İnsani Etkinliklerin Konumu.....	124
<b>III. Emek</b> .....	131
11. “Bedenimizin Emegi ve Elimizin İşi”.....	132
12. Dünyanın Şey Olma Vasfı.....	149
13. Emek ve Yaşam.....	153
14. Emek ve Verimlilik.....	160
15. Mülkiyetin Kişiselliği ve Zenginlik/Servet.....	171
16. İş Araçları ve Emegin Bölüşümü.....	182
17. Tüketim Toplumu.....	193

<b>IV. İş</b> .....	205
18. Dünyanın Sürekliliği.....	205
19. Şeyleşme.....	209
20. Araçsallık ve <i>Animal Laborans</i> .....	216
21. Araçsallık ve <i>Homo Faber</i> .....	227
22. Mübadele Piyasası.....	235
23. Dünyanın Kalıcılığı ve Sanat Eseri.....	246
<b>V. Eylem</b> .....	257
24. Konuşma ve Eylemde Failin Ifşa Olması.....	258
25. İlişkiler Ağı ve Eyleme Dayalı Hikâyeler.....	266
26. Beşerî Meselelerin Kırılğanlığı.....	276
27. Yunan'ın Çözümü.....	282
28. İktidar ve Tezahür Sahası.....	291
29. <i>Homo Faber</i> ve Tezahür Sahası.....	302
30. Emek Hareketi.....	309
31. Yapmanın Eylemeyi Geleneksel İkamesi.....	319
32. Eylemin Süreç Olma Vasfı.....	333
33. Geri Döndürülemezlik ve Bağışlamanın Kudreti.....	341
34. Öngörülemezlik ve Söz Vermenin Kudreti.....	351
<b>VI. Vita Activa ve Modern Çağ</b> .....	357
35. Dünyadan Yabancılaşma.....	357
36. Arşimet Noktasının Keşfi.....	369
37. Doğa Bilime Karşı Evren Bilim.....	383
38. Kartezyen Şüphenin Doğuşu.....	390
39. İçerî bakış ve Sağ Duyununun Yitirilmesi.....	399
40. Düşünce ve Modern Dünya Görüşü.....	406
41. Temaşa ile Eylemin Ters Yüz Edilmesi.....	412
42. <i>Vita Activa</i> İçindeki Tersine Dönme ve <i>Homo Faber</i> 'in Zaferi.....	420
43. <i>Homo Faber</i> 'in Yenilgisi ve Mutluluk İlkesi.....	433
44. En Yüksek İyi Olarak Yaşam.....	444
45. <i>Animal Laborans</i> 'ın Zaferi.....	453
<i>Teşekkür</i> .....	461

## **HANNAH ARENDT'İN SEÇME ESERLERİ**

20. yüzyılın en önemli siyaset felsefecilerinden olan Hannah Arendt, hem liberalizme hem Marksizme kendi insani özgürlük ütopyası çerçevesinde getirdiği eleştiriyi özgün bir konuma sahiptir. Bu kendine özgü düşünsel çizgisi içinde, gerek faşizm ve totalitarizme karşı aktif tavır alışıyla, gerekse modern kapitalist toplumun tahliline ilişkin katkılarıyla asıl yankısını demokratik sosyalist akım üzerinde uyandırmıştır.

Hannah Arendt, eserleri boyunca, insanın dünyaya yani kendi var ettiği ortak yaşama yabancılaştırmasının nedenlerini, bu yabancılaştırmayı aşacak bir özgürleşmenin yollarını aradı. Modernizmin en kapsamlı ve parlak eleştirmenlerindendir. İnsan doğasının kendini özel alandan ayırışmış bir kamusallık içinde, siyaset alanında gerçekleştirilebileceği görüşü çerçevesinde; modern toplumun insani etkinlikleri özsel niteliklerinden uzaklaştıran, insanları “güruhlaştıran” ve siyasetin zeminini yok eden yapısını zengin bir kuramsal donanıma dayandırarak tahlil etmiştir. Arendt, Nazizme direnen bir aydın olmanın sorumluluğuna ve gerek siyasi ge-

rekse duygusal birikimine sahip olmaktan gelen bir canlılığı da yansıtır: “Dünya aşkı”yla, “pratik hayat”ı odak alarak yazmıştır. Bu da, en derin ve karmaşık konuları ele alışına bile kendine özgü bir hayatiyet verir. Arendt’in eserlerinde, sosyal bilimler ve felsefe literatüründe benzeri az bulunur bir edebî zenginlik vardır.

Arendt’in eserleri, toplum ve siyaset, özgürlük ve eşitlik, totalitarizm, devrim, şiddet, demokrasi gibi 20. yüzyılın bütün esaslı kavramlarını ve tartışmalarını etkileyen temel kaynaklar arasındadır. 21. yüzyıla yaklaşıırken hem bu tartışmalar bir hesap kapatılmak üzereymişçesine şiddetleniyor; hem de “kamusallık” ve siyaset alanlarının sınırları hatta varlığı müphemleşiyor, buharlaşıyor. Tam da Arendt’in eleştirilerini ve o etkileyici ‘verimli’ karamsarlığını güncelleştiren bir iklim... Bu büyük felsefeci ve yazarın seçme eserlerini, dilimizin düşünce kitaplığındaki önemli bir karşılığı doldurmak amacının yanı sıra, Arendt’in güncelliğini de gözeterek yayımlıyoruz.

*İletişim Yayınları*

**Not:** *İnsanlık Durumu*’ndaki Yunanca terimlerin ve cümlelerin çevirisi için İonna Kuçuradi’ye, Fransızca metin parçalarının çevirisi için Özlem Nudralı’ya teşekkür ederiz.



# ÖNSÖZ

MARGARET CANOVAN

... başlangıcın/başlamanın ilkesi, insanın yaratılmasıyla dünyaya girmiştir (...) Önceden olmuş şeylerden beklemediğimiz, tamamen yeni bir şeyin başlamakta oluşu, başlangıcın doğasından ileri gelir (aşağıda, s. 261).

## I

Hannah Arendt, her şeyden önce bir başlangıç kuramcısıdır. Bütün kitapları (ister totalitarizmin yaydığı yeni dehşet duygusu, isterse devrimin yeniden doğuşu üzerine olsun) beklenmeyen anlatısıdır ve bu anlatıya insanın yeni bir şeye başlama kapasitesine dair düşünceler hâkimdir. Arendt, 1958 yılında *The Human Condition*'ı (*İnsanlık Durumu*) yayımladığı zaman, dünyaya beklenmeyen bir şey sunuyordu. Kitabın orijinalliyi kırk yıl sonra bile aşıkârdır. Hiçbir türe uymayan bu kitabın başarılı taklitçileri olmadı; üslubu ve biçimi fazlasıyla kendine özgü kaldı. Her ne kadar Arendt hiçbir zaman müritler toplamaya ve bir düşünce okulu kurmaya çalışmamışsa da büyük bir eğitmen olmuş, okurlarını dünyaya ve beşerî meselelere yeni yollardan bakmaya davet etmiştir. Sık kullanılan ikili karşıtlıklar onun entelektüel imgelemi için çok kısıtlayıcı olmalı ki, tecrübenin o güne kadar ihmal edilmiş köşelerine ışık tutarken izlediği yol, çoğu üçlü olan yeni ayrımlar yapmak

olmuştur. *İnsanlık Durumu* ayrımlarla tıka-basa doludur: Emek, iş ve eylem arasında; iktidar, şiddet ve kuvvet arasında; yeryüzü ile dünya arasında; ve mülkiyet ile zenginlik arasında. Arendt'in genellikle etimolojik kökenlerinden hareketle araştırdığı daha pek çok başka ayrım vardır. Ancak bu ayrımlar günümüzün bildik sözlerini sorgulamanın çok tartışmalı bir yolu ile bağlantılıdır. Çünkü Arendt Antik Yunan'da, verili aldığımız düşünme ve davranma yollarına eleştirel bir bakış yöneltebileceğimiz Arşimedyen bir nokta bulur, ki bu da kitabın en beklenmedik niteliğidir. Aslında, iki buçuk bin yıl önce yaşamış insanların tecrübelerinden önemli dersler çıkartabileceğimiz varsayımının bizatihi kendisi ilerlemeye duyulan modern inancı sorgulamaktadır. Yunanlılara sürekli yapılan göndermeler, *İnsanlık Durumu*'nu okuyan ve kitapta söz edilenleri takip etmekte zorlanan okurların şaşkınlığını iyice artırır. Burada söz konusu olan, hiçbir kurulu modele uymayan, beklenmedik sezgilerle dolu, ancak belirgin bir iddia taşıyan bir yapıdan yoksun, uzun ve karmaşık bir yazıdır. Bu nedenle giriş niteliğinde üzerinde durulması gerekli en acil mesele Arendt'in gerçekten *ne yaptığıdır?*

Kitabın hem zorluğu hem de daimî cazibesi, Arendt'in aynı anda pek çok şeyi yapmasından kaynaklanmaktadır. İlk okumada izi sürülebilecek iç içe geçmiş bir sürü düşünce vardır, hatta tekrar eden okumalarda da sürprizlerle karşılaşılabilir. Fakat Arendt'in hiçbir şekilde yapmadığı bir şey varsa o da bildiğimiz anlamda bir siyaset felsefesi yapmaktır, yani felsefi iddialarla desteklenmiş siyasi formüller sunmaz Arendt. Bu [klasik] türe alışkın okurlar, özellikle Arendt'in insanın eylem yetisine dair söylediklerini vurgulayarak, benzer bir yapıyı *İnsanlık Durumu*'nda da bulmaya çalışmışlardır. Kitap modern toplumun eleştirisini de içerdiği için, Arendt'in siyasi eylem için bir ütopya, bir tür Yeni Ati-

na önerdiği düşünölmüştür. Aslında bu çok da yersiz bir düşünce değildir. Arendt tartışmasız biçimde katılımcı bir demokrasiden yanaydı ve Vietnam Savaşı'na karşı ABD'de yapılan gösterilerden, kısa ömürlü Macar Devrimi (1956) sırasında tabandan yurttaşların katılımıyla kurulan 'konseylere' kadar her tür *civic* [yurttaşlığa dair] etkinliği coşkulu bir tarzda izliyordu. Eyleme yetisinin hiç umulmadık koşullarda da var olduğunu bize hatırlatmak Arendt'in amaçlarından biriydi. Ancak, siyasi bir düşünür olarak rolünün gelecek için bir taslak sunmak ya da insanlara ne yapmaları gerektiğini söylemek olduğunu kesinlikle reddeder Arendt. "Siyaset felsefecisi" sıfatını reddederek, Platon'dan beri tüm siyaset felsefecilerinin siyasetin temel koşulunu göz ardı ettiklerini söyler, yani siyasetin her biri eyleyebilen ve yeni bir şey başlatabilen *çoğul* insanlar arasında gerçekleştiği koşulunu. Böylesi bir etkileşimden doğan sonuçlar olumsal ve öngörülemezdir: Bunlar, "gündelik yaşamda verilir ve kitlenin mutabakatına konu olan pratik siyasal mevzulardır; [...], ama asla teorik mütalaaalara ve tek bir kişinin görüşüne bağlanamaz" (s. 32).

Öyleyse bu siyaset felsefesi değil ve aslında kitabın büyük bir kısmı görünüşünün aksine siyaset üzerine bile değil. Arendt'in emeği ve işe, modern bilimin ve ekonomik kalkınmanın etkilerine dair uzun çözümlemeleri, siyasetin kendisinden çok çerçevesine ilişkindir. Eyleme dair tartışma bile siyasi davranışlarla kısmen bağlantılıdır. Kitabın yayımlanmasından kısa bir süre sonra Arendt'in kendisi *İnsanlık Durumu*'nu, planladığı ama hiçbir zaman tamamlayamadığı daha sistematik bir siyaset kuramı çalışmasına "bir tür giriş" olarak nitelendirmiştir. Ona göre "esas siyasi etkinlik eylem olduğu" için, "kavramsal olarak eylemi, genellikle karıştırıldığı iş ve emek gibi diğer insani faaliyetlerden ayırmak" yönünde öncelikli bir çaba-

ya girmek gerekmektedir.<sup>1</sup> Ve gerçekten de kitabın en belirgin prensibi, insanlık durumuna temel teşkil eden üç etkinlik biçiminin fenomenolojik çözümlemesinde yatmaktadır: Bir hayvan olarak insanın biyolojik yaşamına tekabül eden emek; insanların yeryüzünde inşa ettikleri nesnelere yapay dünyasına tekabül eden iş ve ayrı ayrı bireyler olarak çoğulluğumuza tekabül eden eylem. Arendt, bu ayrımların (ve bunlara içkin etkinlikler hiyerarşisinin) felsefi ve dinî önceliklerce şekillendirilmiş bir entelektüel gelenek içerisinde göz ardı edildiklerini iddia eder. Ancak, kitapta fenomenolojik çözümmeden ve hatta, geleneksel siyaset felsefesinin insan etkinliğini yanlış temsil ettiği eleştirisinden daha fazlası vardır. Çünkü bu kaygılar Arendt'in o dönemde olan olaylara verdiği tepki ile şekillendirilmiştir. Kitabın girişinde “yaptıklarımızı düşünmekten daha fazlasını” önermediğini söylerken, kafasındaki, yalnızca insan etkinliğinin genel bir çözümlemesini yapmak değil, “insanlık durumunu en yeni deneyimlerimiz ve korkularımızdan hareketle yeniden ele almak” olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır. *Hangi deneyimler ve korkular?*

## II

Giriş, insanın yeni başlangıçlar yapma yetisini açığa çıkaran olaylardan biri üzerine düşüncelerle başlıyor: 1957'de ilk uydunun uzaya gönderilişi; ki Arendt'e göre “önem bakımından hiçbir şey, hatta atomun parçalanması bile” bu olayı ikinci plana itemez. Bu beklenmedik olay, kendisi kitap üzerinde çalışırken gerçekleşen Macar Devrimi (1956) gi-

---

1 *The Human Condition*'un yayımlanmasından sonra, muhtemelen 1959'da Rockefeller Foundation'a sunulan bir araştırma önerisinden. Rockefeller Foundation ile yazışma, Library of Congress MSS Box 20, s. 013872.

bi, Arendt'i, düşüncelerini yeniden düzenlemeye yöneltmiş, fakat aynı zamanda o güne kadar yapılmış gözlemlerinin de bir tür teyidi olmuştur. İnsani kudretin bu hayret uyandırıcı dışavurumu, insanların nelere kadir olduklarını görüp başarılarını göğsüne erdirecek gurur ve huşu hissine kapılmalarına vesile olmaz ve insanlar bu olayı, yeryüzüne olan mahkûmiyetlerinden kurtuluşlarının bir işareti olarak alırlar; bunun üzerine Arendt, "olduğu haliyle insani varoluşa karşı başkaldırının" zaten bir süredir gelişmekte olduğunu belirtir. Yeryüzünden uzaya gitmek ya da nükleer teknoloji kullanmak gibi uygulamalarla insanlar, başarılı bir şekilde doğal sınırları zorlarken, modern bilimin kamusal tartışmaların erişemeyeceği bir uzaklığa yerleşmesiyle, bu konularda siyasi sorular sormayı da gittikçe zorlaştırmışlardır.

Arendt'in girişi, bu temadan, ilk bakışta alakasız görünen ve "daha az tehlikeli olmayan" başka birine geçer: Otomasyonun ortaya çıkışı. Otomasyon, bizi zor işlerden kurtarmakla beraber, bütün mesleklerin hayatı kazanma yolları olarak algılandığı bir "işçiler toplumunda", işsizlik yaratmaktadır. Kitap boyunca Arendt, insan etkinliklerinin fenomenolojik çözümlemesini kurarken, bu iki ilgisiz gibi görünen mesele arasında da diyalektik bir karşılıklık geliştirmektedir. Bir taraftan, uzay çağının doğuşu, insanların sözcüğün gerçek anlamında doğayı aştıklarını göstermektedir. Modern bilimin "yeryüzünden yabancılaşması" sonucunda, insanın yeni şeylere başlama yetisi, geleceği tehlikeli oranda açık bırakan bir şekilde, bütün doğal sınırların sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan ise, Arendt'in köklerini "dünyadan yabancılaşma"da bulduğu, her zamankinden daha verimli üretim ve tüketim ve ayrıca otomasyon ile tanımlanan modern toplumlar, bizleri, kendimizi basitçe doğal kurallarla yönetilen bir hayvan türü olarak düşünmeye ve bu yönde davranmaya itmektir.

Kendi yetilerinin ve sorumluluklarının bilincinde olmayan insan denen hayvan, yeryüzünü tehdit eden güçleri denetimine alamamaktadır. Bu, Arendt'in daha önce yaptığı, totalitarizmin, inançların paradoksal bir birleşimi tarafından desteklenen nihilistik bir süreç olduğu yönündeki çözümlemesini hatırlatıyor: Bir yanda "her şey mümkündür" inancı, diğer yanda ise insanların, bireylerin vazgeçilebilir olduğu bir düzene hizmet eden doğa veya tarih yasaları tarafından idare edilen bir hayvan türüne ait oldukları düşüncesi. *İnsanlık Durumu*, Arendt'in totalitarizme dair çalışmalarıyla bağlantılı olduğu için bu hatırlatma şaşırtıcı sayılmaz ve bu iki çalışma birarada çağdaş insanlığın açmazının orijinal ve çarpıcı bir teşhisini içermektedir.

Kitap Arendt'in 1956 yılı Nisan'ında Chicago Üniversitesi'nde verdiği Charles R. Walgreen Foundation derslerinden ortaya çıktı; bu dersler de "Marksizmdeki Totaliter Ögeler" başlıklı daha geniş bir projenin parçalarıydı. Arendt, *The Origins of Totalitarianism*'i (*Totalitarizmin Kaynakları*) bitirince, bu projeye girişti. *Totalitarizmin Kaynakları*, Nazi anti-semitizmi ve ırkçılığının tarihsel kayıtlarına ilişkin epey şey söylüyor, ancak Stalin'in cinaî sınıf mücadelesi düşüncesinin Marksist arka planı hakkında hiçbir şey anlatmıyordu. Arendt'in yeni uğraşı Marksist kuramın hangi özelliklerinin bu felakete katkıda bulunmuş olabileceğine bakmak oldu. Süreç içerisinde çalışması öyle zenginleşti ki söz konusu Marx kitabı hiçbir zaman yazılmadı, ancak pek çok düşünce *İnsanlık Durumu*'nda kendisine yer buldu. Arendt'in, Marx'ın siyasi etkinliği, kendisinin iş ve emek dediği etkinliklerin bir karışımı şeklinde tamamen yanlış algıladığı sonucuna varması önemliydi.

Siyasi etkinliği bir şey yapmak şeklinde algılamak Arendt'e göre, tehlikeli bir hatadır. Onun iş dediği yapma, bir zanaatkârın hammaddeyi kendi modeline uydurmaya zorlar-

ken yaptığı şeydir. Hammaddenin süreçte bir etkisi yoktur ve insanlar da yeni bir toplum yaratmak ya da tarihi yapmak yönünde hammadde olarak işlenmemişlerdir.<sup>2</sup> Kendi tarihini yapan “İnsan”dan söz etmek bizi yanlış yerlere götürür, çünkü Arendt’in her zaman hatırlattığı gibi böyle bir insan yoktur: “İnsan değil, insanlar yeryüzünde yaşar ve dünyada ikamet ederler.” Siyaseti yapıp etme olarak algulamak teoride insani çoğulluğu göz ardı etmek, pratikte de bireyleri bir şeylere zorlamak demektir. Bununla beraber, Arendt’e göre Marx, siyasetin bu özgül yanlış kavranışını Batı siyasi düşüncesi büyük geleneğinden miras almıştır. Platon’un Atina demokrasisine sırtını çevirip ideal bir kent tasarımına girişmesinden beri siyaset felsefecileri, siyaset üzerine yazarken, sistematik bir şekilde, insanların en belirgin siyasi niteliklerinden olan bir şeyi ihmal ediyorlar; o da, insanların çoğul olduğu, her birinin yeni perspektifler geliştirme ve yeni eylemlere girişmeye muktedir olduğu ve söz konusu bu siyasi kapasiteleri yok edilmediği sürece muntazam ve öngörülebilir bir modele uymayacakları olgusudur. Öyleyse Arendt’in *İnsanlık Durumu*’ndaki temel amaçlarından biri bugüne kadar önemsenmemiş insan yetilerini ortaya çıkartarak, bütün bir siyaset felsefesi geleneğini sorgulamaktır.

Ancak siyaset felsefesine yönelttiği bu eleştiri, onun Marx üzerine düşüncelerine dayanan tek büyük çıkarım değildir. Arendt’e göre Marx, her ne kadar zanaat terminolojisini kullanarak *yapmaktan* söz etmişse de, tarihi, hayvan yaşamı, daha doğrusu emeğe çok daha yakın üretim ve tüketim süreçleri bağlamında açıklamıştır. Marx’ın öngörülebilir bir süreç olarak *insanlık tarihi* düşüncesi, tek tek

---

2 Arendt’in vurguladığı nokta, Mussolini’nin Bolşevik Devrimi üzerine hayranlığını belirttiği şu yorumunda gösterilmektedir: “Lenin, başkalarının mermer veya metal üzerinde çalışması gibi insanlar üzerinde çalışan bir sanatçıdır.” Allan Bullock’un *Hitler and Stalin: Parallel Lives* (Londra: Fontana Press, 1993, s. 374) isimli kitabında aktarılmış.

ölümlü bireylerin değil, türlerin kolektif yaşam süreçlerinin hikâyesidir. Arendt'e göre Marx, bu sürecin devrimle "özgürlük alanına" [*realm of freedom*] ulaşacağını düşünürken yanılmaktadır. Ancak Arendt, Marx'ın, insan türünün üretim ve tüketime adanmış ve bu yolda önlenemeyen bir şekilde ilerleyen kolektif yaşantısında gizlenmiş bireysellik tablosundan da etkilenmiştir. Bunun, iktisadi saiklerin, hem siyasete hem de insanların öz-bilinçlerine hükmetmeye başladığı modern toplumun pek çok şeyi gözler önüne seren bir temsili olduğunu düşünmektedir. Öyleyse, Arendt'in beşerî etkinlikler fenomenolojisi ile iç içe geçmiş olan ikinci bir tema da onun "işçiler toplumunun" yükselişine dair anlatımıdır.

Bu "toplumsallık" teması kitabın en şaşırtıcı ve ihtilaf-lı veçhelerinden biri olmayı sürdürmektedir. Pek çok okur Arendt'in toplumsal meselelere yaptığı küçültücü göndermelerden hoşnut kalmamış ve onun modern toplumun konformist materyalizmini eleştirirken kahramanca eylemliliklerin olduğu bir yaşam önerdiğini varsaymışlardır. Ancak böylesi bir okuma kitabın karmaşıklığını göz ardı eder, çünkü kitabın bir başka merkezî teması da eylemin *tehlikelerine* dairdir; bu tehlikeler, modern toplumun ortaya çıkışını içeren yeni süreçleri, eyleyenlerin denetiminin ötesine yerleştirir. İnsanlık durumunun çözümlemesinin merkezinde, bizi doğal süreçlerden korumak ve ölümlü hayatlarımız için istikrarlı bir ortam sağlamak amacıyla yeryüzünde inşa edilmiş, daimî bir insan dünyasının medeni varoluşunun vazgeçilmez bir önemi vardır. Çevresinde insanların oturduğu bir masa gibi, dünya da "insanları hem birbirlerine bağlar, hem de ayırır" (s. 95-96). Gerçekliği görmemizi ve ortak bir sağduyu geliştirebilmemizi sadece, insan dünyasına farklı açılardan bakanlarla aynı dünyayı paylaşma deneyimi sağlar. Bu olmadan hepimiz, içerisinde yalnızca kendi duygu, istek



ve arzularımızın gerçeklik sahibi olduğu kendi öznel deneyimimize sıkışıp kalırız.

Birkaç yüzyıldır insan dünyasına yönelik temel tehdit (Marx'ın da ifade ettiği gibi) bütün istikrarı ortadan kaldırarak, her şeyi harekete geçiren iktisadi modernleşmedir. Bu değişim Marx için kaçınılmaz bir tarihsel sürecin parçasıydı. Ondan farklı olarak Arendt, bu değişimin kaynaklarını, olumsal insan eylemlerinin niyet edilmeyen etkilerinde, özellikle de Reform sırasında kilise ve köylülerin mülklerine el konulmasında bulur. Toprak üzerindeki hakların diğer kuşaklara aktarılması bağlamında mülkiyet, her zaman medeni dünyanın esas kalesi konumunu korumuş, mülkiyet rejiminin istikrarı mülklülerin çıkarına olmuştur. 16. yüzyıldaki bu el koymaların meydana getirdiği büyük değişimin iki temel boyutu vardı. Birincisi, dünyanın istikrarının tehlikeye girmesiyle köylüler bütünüyle, temel ihtiyaçlarını karşılama mücadelesine çekilmiş işçilere dönüştüler. İkinci olarak ise, sabit mülkiyet, Marx'ın gayet güzel açıkladığı dinamik etkileri ile birlikte, akışkan zenginliğe, daha doğrusu sermayeye dönüştü. Daimî olmak için yapılmış nesnelere istikrarlı dünyasında yaşamaktansa insanlar, kendilerini, gittikçe hızlanan bir üretim ve tüketim sürecinin içine yerleştirilmiş buldular.

Arendt'in otomasyonun sonuçları üzerine akıl yürüttüğü sıralarda, bu üretim ve tüketim süreci doğal ihtiyaçları karşılamanın çok ötesine geçmişti; aslında söz konusu etkinlikler, yöntemler ve tüketim ürünlerinin hepsi, ziyadesizle yapaydı. Ancak Arendt bu modern yapaylığın önceki uyarlıklara ait istikrarlı dünyevi yapıtlardan tamamen farklı olduğunu vurgular. Otomatik üretim süreçleri, insanların kendilerini uydurmak durumunda kaldıkları yarı doğal bir ritm kazanırken, eşyalar, mobilyalar, evlerin kendileri tüketim nesnelere haline geldiler. Sanki, insani dün-

yanın her zaman tehlike altında olan istikrarını bu süreçlere teslim edip bırakarak; insan yapısı dünyayı, tam ortasında cereyan eden doğal biyolojik süreçlerden ve aynı zamanda doğal döngüsel süreçlerden ayıran tüm bariyerleri altüst etmiş gibiyizdir (s. 192). *İnsanlık Durumu*'nun başka bir yerinde de olup biteni “doğalın doğal olmayan gelişimi” veya “yaşam sürecinin serbest bırakılması” olarak tanımlar, çünkü modernleşmenin, o güne kadarkinden çok daha fazla üreten ve tüketen bir insan ırkının genişlemesine yol açtığı; üretimi, tüketimi ve yeniden üretimi artırır da son derece iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Ona göre, bu iktisadi meselelerin daha önceki uygarlıklarda olduğu gibi hanenin mahremiyetine saklanmaktansa kamunun dikkatinin ve kamusal politikaların merkezine yerleşmesinin bedeli, dünyanın yaşanmaz hale gelmesi ve insanların kendilerini gittikçe artan bir oranda, tüketim arzuları ile algılamaya başlamalarıdır.

Arendt, bütün yapmamız gereken, iyice içine battığımız emekten kendimizi çekip çıkartarak eyleme geçmektir demez. Çünkü emeğin modern hegemonyası insanların artık hareket etmediği, yeni başlangıçlar yapmadığı, ya da yeni süreçleri başlatmadığı anlamına gelmez – sadece bilim ve teknoloji “doğanın üzerinde eylemenin” alanı haline gelmiştir. Bir yanda insanlar kendilerini gittikçe daha çok bir hayvan türü olarak düşünmeye eğilimli hale gelirken, diğer yanda ise böylesi sınırları aşma kabiliyetleri dramatik bir biçimde bilimsel bulgularla ortaya konur. İşçilerin mustarip olduğu “dünyadan yabancılaşma”nın bilimadamları arasındaki muadili “yeryüzünden yabancılaşma”dır. Arşimet bundan çok çok önce durmak için uygun bir yer bulsa dünyayı hareket ettirebileceğini söylerken Arendt, (Galilei'nin zamanından günümüz uzay mühendisleri ve nükleer fizikçilerinkine) insanların bugüne kadar, yeryüzüne koz-

mik bir perspektiften bakmanın yollarını bulduklarını ve (bir insan ayrıcalığı olan yeni başlangıçlar yapmayı başara-rak) hayatın geleceğini tehdit etme noktasına gelene kadar doğal sınırlara meydan okuduklarını söylemektedir. Arendt'in günümüzün açmazına dair teşhisine göre, –akıl ermez sonuçlara sahip süreçleri harekete geçiren– Prometheusçu güçler tüketimin içine çekilmiş, insan dünyası için herhan-gi bir sorumluluk alamayacak ya da kendi siyasi kapasitele-rini anlayamayacak insanlardan kurulu bir toplumda uygu-lanmaktadırlar. Girişte de belirttiği gibi “düşünce yoksun-luğu” (ki bu da müşterek bir insan dünyasının yok oluşu ile bağlantılıdır) “zamanımızın belirleyici niteliklerinden biri-sidir” ve Arendt'in sesli düşünmekle amaçladığı şey, başka-larını düşünmeye teşvik etmektir.

### III

Arendt'in amacı düşünce ve tartışma yaratmaktı ve bunda da son derece başarılı oldu. Diğer pek çok eseri gibi *İnsanlık Durumu* da yayımlandığı ilk andan itibaren yoğun tartışma-lara konu oldu. Modern siyaset teorisinde pek az eser böy-le farklı tepkiler almıştır: Kimilerine göre bu, bir deha eseri iken, başkaları için eleştirilmeye bile layık değildi. Pek çok akademisyen kitabın ortodoks olmayan biçiminin ve üs-lûbunun istisnailiğini vurgulamıştır. Yaygın tartışmalarla il-gilenmeyen Arendt, kavramlarını tanımlamaksızın veya sı-radan bir argümantasyona girmeksizin kendi analizini orta-ya koyar. Kitap bazı siyasi tartışmalara da yol açmıştır. *Animal laborans* ile ilgili olarak söyledikleri ve toplumsal mese-lelere dair çözümlenmeleri, yazarı, soldaki pek çok insan için popüler olmaktan uzaklaştırmış, ancak eyleme dair söyle-dikleri, Sivil Haklar hareketindeki ve Demir Perde'nin ge-risindeki diğer radikallere umut ve cesaret mesajı vermiş-

tir. 1960'lardaki öğrenci hareketleri sırasında *İnsanlık Durumu*, katılımcı demokrasinin temel kitabı olarak karşılanmış ve bu hareketle özdeşleştirilmesi, eleştirmenleri kitaptan uzaklaştırmıştır.

Son yıllarda, Arendt'in düşünceleri gittikçe daha çok ilgi çekerken (aslında bu ilginin bir kısmı, kendisinin pek de hoş karşılamayacağı bir şekilde, cinsiyeti, etnisitesi ve Heidegger ile olan romantik ilişkisi ile bağlantılıdır) kitabın önemi de geniş kesimlerce fark edilmeye başlanmıştır. Ancak kitabın, onu pek çok farklı okumaya açan iç içe geçmiş parçalarından dolayı, anlamının tartışmalı niteliği devam etmektedir. Aristotelesçiler, fenomenologlar, Habermasçılar, postmodernistler, feministler ve daha pek çokları kitabın zengin dokusunun farklı liflerinde esin kaynakları bulmaktalar. Yayımlanmasından beri geçen kırk yıl bile, süregelen önemini değerlendirmek için yeterince uzun değildir. Böylesine sofistike bir kitaptan temel bir tema çıkarabilirsek eğer, bu tema, siyasetin hayati önemini ve siyasi kabiliyetlerimizi ve onların sunduğu tehlike ve fırsatları tam anlamıyla kavramanın önemini bize hatırlatmalıdır.

Arendt'in insanlık durumuna dair söyledikleri, insanlığın bir şeyleri başlatma ve olayları gerçekleştirme anlamında *eyleyen* varlıklar olduklarını bize hatırlatıyor. Sonuçlarını anlayarak ya da anlamayarak yapmaya devam ettiğimiz bir şey bu. Bunun sonucunda, hem insan dünyası hem de yeryüzü bizim yol açtığımız felaketlerle yaşanmaz hale geliyor. "Modern çağ" dediği şeye (on yedinci yüzyıldan yirminci yüzyıla) bakarken Arendt, radikal iktisadi süreçlerin insan eylemiyle harekete geçtiği paradoksal bir durumu teşhis eder; oysa insanlar kendilerini sosyoekonomik güçlerin akıntısı içinde gittikçe daha büyük oranda çaresiz bir enkaz gibi hissetmektedirler. Arendt'e göre iki eğilim de, geleneksel olarak hanenin mahrem meseleleri olan iktisadi etkin-

liklerin, kamusal ilginin odağına yerleşmesiyle bağlantılıdır. Ancak girişte, hakkında yazdığı bu “modern çağın” sona erdiğini ve nükleer teknolojinin, insanlar ve doğal habitatları arasındaki uzun etkileşim içerisinde “yeni ve hâlihazırda bilinmeyen bir çağ” başlattığını gözlemler. Eğer bugün yaşasaydı, önceden özel alana ait olan doğal bir işlevin kamusal alana taşınması ile ilgili olarak, kudret/iktidar ve çaresizliğe benzer temaların yeni bir şeklini ortaya koyardı. Bir taraftan (doğanın zincirlerini kıran yeni süreçleri başlatma kudretiyle) genetik mühendisliğinin ortaya çıkışı, insan aşkınlığının ve Arendt’in “olduğu haliyle’ insani varlığa karşı bir başkaldırı” (s. 29) dediği şeyin teyididir. Diğer taraftan ise, hayvan olarak kendimizi algılayışımız, sadece üretimde değil, aynı zamanda yeniden üretimde de eşi benzeri görülmemiş bir vurguyla derinleştirilmiştir. Daha yeni yeni kamusal alana girmesine izin verilen, seksle ilgili meseleler, diğer konuları kamusal tartışmalardan hızla uzaklaştırmaktayken, neo-Darwinci bilimadamları bizleri, kendimizle ilgili her şeyin genlerimiz tarafından belirlendiğine ikna etmeye çalışmaktadırlar.

İktidar ve sorumluluk arasındaki mesafe her zamankinden daha büyük görünürken, Arendt’in, insanın eyleme kapasitesini vurgulaması ve bizi “ne yaptığımızı düşünmeye” davet etmesi, özellikle şimdi önemlidir. Onun ne dediğini dikkatle dinlemeliyiz, çünkü mesajını kolaylıkla, insanlığa, uyuşukluğundan kurtulması, olayları kontrol etmesi ve bilinçli bir şekilde kendi geleceğini kurması yönünde yapılmış bir çağrı şeklinde yanlış anlayabiliriz. Bu yarı-Marksist senaryodaki sıkıntı, gerçekte bu şekilde sorumluluk *alabilecek* bir “insanlığın” olmamasıdır. İnsanlar çoğul ve ölümlüdür ve insanlık durumunun bu özellikleri siyasete mucizevi bir açıklık ve umutsuz bir olumsuzluk sağlamaktadır.

*İnsanlık Durumu*'nun en yüreklendirici mesajı, insanın doğumluluğunu ve başlangıç mucizesini hatırlatmasıdır. Heidegger'in ölümlülüğümüze yaptığı vurgu ile tam bir zıtlık içerisinde, Arendt'in beşerî meselelere yönelik inancı ve umudu hepsi biricik, hepsi daha önceki eylemlerin harekete geçirdiği olaylar zincirlerini durdurabilecek ya da onların yönünü değiştirebilecek yeni inisiyatifler alma yetisine sahip yeni insanların dünyaya gelmeleri gerçeğine dayanmaktadır. Eylemden insanın "mucizede bulunma yetisi" (s. 356) olarak söz ederek, beşerî meselelerde beklenmeye- ni beklemenin son derece makul olduğunu ve toplum durgunluğa hapsedilmiş veya değiştirilemeyen bir akışa girmiş görünse de yeni başlangıçların imkânsızlaştırılmayacağını ortaya koyar. Kitabın yayımlanmasından itibaren gerçekleşen olaylar, özellikle de komünizmin yıkılışı, Arendt'in siyasetin öngörülemezliğine dair gözlemlerini teyit etmiştir. 1989 devrimleri Arendt'ye devrimlerdir, çünkü onun, insanların "birlikte eyledikleri" vakit iktidarın, sanki hiçbir yerden çıkıyormuş gibi geldiği ve halkın güçlü rejimlerden beklenmedik bir şekilde uzaklaştığı şeklindeki iddiasını doğrulamaktadırlar.

Arendt'in eylem analizi karanlık zamanlarda bir umut mesajı olmakla beraber uyarılar da taşımaktadır. Eylemin mucizevi öngörülemezliğinin diğer yüzü, sonuçları üzerindeki denetimden yoksun olmaktır. Eylem bir şeyleri harekete geçirir ama insan, bırakın eylemlerinin diğer insanların inisiyatifleriyle kamusal alanda birbirlerine geçtiğinde neler olacağını denetlemeyi, kendi inisiyatiflerinin sonuçlarını bile öngöremez. Öyleyse eylem hüsrana uğrattıcıdır, çünkü sonuçları eyleyenin niyetinden son derece farklı olabilir. Çoğul eylemciler arasındaki eylemin bu "gelişigüzeelliği" nedeniyle Platon'dan beri siyaset felsefecileri, eylemi, bir sanat eseri *yapan* politika modeli ile ikame etmeye çalıştılar. İdeal

modeli gören ve pasif tebaasını buna göre şekillendiren filozof-kralı takip ederek, mükemmel toplum için herkesin düşünürlerin planlarına uyduğu arka arkaya pek çok model geliştirilmiştir. Ütopyaların tuhaf kısırlığı, onların içinde inisiyatif ve çoğulluğun ifade edilebileceği herhangi bir alanın olmamasından kaynaklanır. Arendt'in bu noktayı vurgulamasının üzerinden kırk yıl geçtiği halde egemen siyaset fel-sefesi hâlâ aynı kapana kısılmıştır; hâlâ eylemi ve çoğulluğu ciddi bir şekilde ele almak yönünde isteksizdir, hâlâ doğmamış nesillerin bile kabul etmek zorunda olduğu akılcı anlamda son derece ikna edici kuramsal ilkelerin peşindedir ve böylelikle güncel siyasi alanda ulaşılmış uzlaşmaların gelişigüzel olumsuzluğunu gereksiz kılmaktadırlar.

Arendt eylemin açmazlarına çare olabilecek bazı şeylerin olduğunu söyler, ancak bunların ulaşabileceği alanların kısıtlılığını da vurgular. Bunlardan birisi, önlenemeyen süreçleri durdurmak ya da siyaseti başka bir yöne doğrultmak için *daha başka* eylemlere girişmenin her zaman mümkün olmasıdır. Ancak bu tek başına geçmişin yaralarını iyileştirmek ya da öngörülemeyen geleceği güvence altına almak yönünde hiçbir işe yaramaz. Yalnızca, insanların affetme ve söz verme kapasiteleri bu sorunlarla baş edebilir, o da kısmen tabii. Günümüzde pek çok yönetimin muhatap olduğu, geçmiş hataların öcünü alma silsilesi (ki bu daha fazla öç duygusu uyandırmaktadır) karşısında bağışlama, bu zinciri kırabilir. Güney Afrika'daki ırklar arasında bir uzlaşmaya ulaşılması yönünde yakın zamanda gösterilen çabalar, Arendt'in iddiasının etkileyici bir dışavurumudur. Arendt'in de belirttiği gibi kimse kendini affedemez: Yalnızca diğerlerinin öngörülemeyen işbirliği bunu yapabilir ama bazı hatalar affedilmenin ötesindedir. Dahası eylemle harekete geçirilmiş bu sonuçlar zincirini kırma yolu yalnızca *insani* sonuçlar için işler: Nükleer bir tehlike yaratan veya türle-

rin yok olmasına yol açan “doğanın üzerinde eylemenin” affetme ile sağlanabilecek bir çaresi yoktur.

Çoğul inisiyatiflerin öngörülemez sonuçlarıyla baş etmenin diğer bir yolu, insanın söz verme ve bu sözü tutabilme yetisidir. İnsanın kendine verdiği sözlerin güvenilirliği yoktur, ancak birden çok insan bir araya gelip birbirlerine geleceğe yönelik olarak bağlandıkları zaman, aralarında oluşturdukları akitler, “öngörülebilirlik adalarını” “belirsizlik okyanusuna” atıp yeni bir güvence sağlar ve onları, iktidarı beraberce kullanmaya muktedir kılar. Sözleşmeler, anlaşmalar ve anayasalar bu türdendir. ABD Anayasası gibi son derece kuvvetli ve güvenilir olabilirler ya da (Hitler’in Münih Anlaşması gibi) üzerine yazıldıkları kâğıttan daha fazla değer taşımazlar. Felsefecilerin imgelemlerinde ulaştıkları hipotetik anlaşmalardan son derece farklı şekilde tamamen olumsuzdurlar.

Arendt eylemi kutsamasıyla tanınır; özellikle de Atinalı yurttaşların kamusal alanda akranlarıyla bir araya geldiklerinde edindikleri ölümsüz şöhretten söz ettiği bölümlerde. Ancak *İnsanlık Durumu*, eylemlerin tehlikeleri ile de fazlasıyla ilgilidir. Bu tehlikeler içinde özellikle, şimdi denetimden çıkan, beşerî inisiyatifin harekete geçirdiği bir çok süreci dikkate alır. Ve elbette Arendt bize, çaresiz hayvanlar olmadığımızı hatırlatır: Daha başka eylemler gerçekleştirebilir, söz konusu süreçleri durdurmak için inisiyatif alabilir ve bunları anlaşmalar yoluyla kontrol altında tutmaya çalışabiliriz. Ancak, düşüncesizce doğada harekete geçirilmiş süreçler üzerinde denetim sağlamanın fiziksel zorlukları dışında, çoğulluğun kendisinden kaynaklanan siyasi sorunlar olduğunu da hatırlatır. Prensipite, hepimiz birlikte çalışma konusunda anlaşabilirsek büyük bir iktidar oluşturabiliriz; ne var ki, birden çok insan arasında anlaşmaya varmak zordur ve bu anlaşmalar, daha sonra gelecek eyleyenlerin bozucu girişimlerinden tam anlamıyla korunamazlar.



Yeni bir bin yılın eşiğinde dururken tek bir sağlam öngörü dile getirebiliriz: Hâlihazırdaki süreçler işlemeye devam edecektir ama, açık gelecek, bizim bugünkü tahayyülümüzün ötesinde sayısız inisiyatifte de sahne olacaktır. Başka bir öngöründe bulunmak için çok da acele etmiyorumdur belki: Gelecekte de okurlar, *İnsanlık Durumu*'nda düşünce ve tartışmaları için kaynaklar bulacak, bu olağanüstü kitabın farklı yönlerini ve temalarını seçip geliştireceklerdir. Arendt'e de bu yakışır. Yaşamının sonlarına doğru kendisinin de dediği gibi:

“Bir şey yazıp ortaya koyduğunuzda ve yazdığımız şey kamusal bir hale geldiğinde, tabii ki herkes onunla istediğini yapmakta serbesttir, öyle de olmalıdır. Bununla bir derdim yok. Kendi kendinize düşündüğünüz şeylere neler olabileceğini kontrol etmeye değil, insanların, bunlarla yaptıklarından bir şeyler öğrenmeye çalışmalısınız.”<sup>3</sup>

---

3 American Society of Christian Ethics'e verilen görüş, 1973. Library of Congress MSS Box 70, s. 011828.